

## Конспект лекції 9 – ВИЗНАЧЕННЯ І ЗАКОН НЕЗАПЕРЕЧЕННЯ

В цій лекції ми глибше подивимося на закони логіки, що нам потрібні. Це є один і тестів для перевірки світогляду на правдивість. На початку ми торкнемося цієї сфери логічного мислення. Ми подивимося глибше на закон незаперечення, як похідний із цього закону закон тотожності.

Що таке **логіка**? Логіка – це порядок, що існує чи повинен існувати в мисленні. Це той порядок, який розум знаходить в мисленні. І коли ми роздумуємо над мисленням, ми хочемо бачити цей порядок. А що ми з вами повсюдно займаємось ми розумовою діяльністю, то ми можемо сказати, що постійно і повсюдно займаємось логікою, бо наше мислення ґрунтується на логіці.

Ще можна сказати про логіку як про науку – це наука про правильне висловлення думки, бо грецьке слово *логос*, думка, слово, інформація – як правильно виразити цю інформацію в слові. І коли ми з вами говорили про тести, перевірки світогляду на правдивість, один із тестів є саме відповідність законам логіки. Я вже казав, що те, що реальне і правдиве являється логічним, тобто, логічно обґрунтованим. А те, що логічно непоґрунтоване – воно неможливе. Але те, що логічне і обґрунтоване – це не обов'язково реальне і правдиве. Про це ми будемо говорити трохи далі. Ми стикаємось з логікою в усьому доколишньому світі: коли ми займаємось геометрією – то це логіка в графіці; коли ми слухаємо музику – це логіка в гармонії звуків; коли ми займаємось якимись виражуваннями, математикою – це логіка в цифрах, це певний порядок, який ми знаходимо в цифрах. А головна функція логіки – це дослідження того, як з одних тверджень можна виводити інші. Навіщо це потрібно? Яка мета цієї функції? Навіщо нам займатися логікою? Мета логіки – захистити нас від помилок, бо все те, що логічно неправильно – воно є помилковим, і воно матиме сумні наслідки в нашому житті.

Тут ми згадували кілька епістемологічних принципів – **закон несуперечностей**, це закон логіки. Погляньмо на нього більш глибше і докладно. Я хочу дати більш глибше визначення цього закону, послухайте уважно – ми буде ще повертатись до цього визначення – десь воно звучить так: *одна й та ж властивість не може водночас належати і не належати одному й тому ж предметові в тому ж самому відношенні*. Звернімо ще раз увагу на це визначення: одна й та ж властивість, тут одна певна властивість, не може водночас належати і не належати. Тобто в один момент часу – ця властивість не може належати і не належати одному й тому предметові в тому ж відношенні. Тут можна сказати, це ж самоочевидно! Звісно, що це самоочевидно. Ми з вами завжди думаємо таким чином, це є правильне мислення,

коли думаємо так. Але в тому то і річ, що часто є створення спроб свідомого порушення цього закону, щоб увести нас в оману. І коли ми розглядатимемо нехристиянські світогляди, ми побачимо, як є спроба свідомо порушити цей самоочевидний принцип, цей закон несуперечностей. Я хочу навести вам біблійний приклад, як в Біблії згадується цей закон. Я згадував Ісуса Христа. Але мені також подобається лист до Євреїв шостий розділ, тринадцятий вірш, тут сказано наступне: «*Бо Бог, обітницю давши Авраамові, як не міг ніким вищим поклястися, поклявся Сам Собою*». Ми часто наводимо цей вірш, і особливо його не зараховуємо до логіки, і часом нам здається, що логіка і віра – це різні речі. Віра повинна бути логічно обґрунтованою, бо віра – це саме те, коли ми приймаємо якісь твердження за правду, дотримуємось їх у житті, практично живемо згідно з цими твердженнями. І коли ці твердження виправдані – вони логічні. Коли б вони були не логічні, вони б не були правдою. Зверніть увагу: Бог не мав нікого вищим за Себе. Чому? Та тому, що Бог найвищий. Тобто, Бог не мав вищого за Себе, щоб поклястися, і тому поклявся Самим Собою. Це доволі просто: Він або Бог, і тоді Він найвищий, або ні – Він не найвищий, але тоді Він – не Бог. Тобто, Бог не може бути і Богом, і водночас не Богом водночас. Тобто, Бог не може бути водночас найвищим і не найвищим. Зауважте, що Бог, як найвищий, не маючи нікого вище за Себе, клявся Самим Собою. Тобто, Бог не міг клястися кимось іншим найвищим. Це дуже простий приклад: Бог водночас не міг бути найвищим і водночас не найвищим. А коли б Він був кимось іншим, то тоді став би не найвищим. І визначення закону дуже важливе. Зауважте, що закон каже, що ніяка властивість не може належати чи не належати водночас. Але зазначте, що тут йде мова про одну конкретну властивість. Уявімо собі, я попрошу вас заплющити очі, тільки не засніть будь ласка, уявіть собі просто *стіл*, постарайтесь побачити його в деталях: форму, колір, можливо, матеріал, з якого його виготовлено. Розплющуйте очі, цього достатньо. І я не зможу вас запитати, я не знаю, хто який стіл побачив, але я переконаний, що серед моїх слухачів, будуть ті, хто намагався уявити собі круглий стіл. І він може бути столом на чотирьох ніжках, на трьох ніжках. Круглий стіл може бути на одній. Хтось уявив собі квадратний стіл, хтось – овальний, хтось уявив трикутний, хтось – прямокутний. Зауважте, що всі ці форми якраз і не мають жодного стосунку до основної властивості чи якості цього предмету, який робить цей стіл столом. Я не знаю як назвати цю властивість, але напевно порушмо правила української мови і назвемо цю властивість *столовитістю*. Зверніть увагу: всі столи можуть мати неоднакову форму, але всі вони мають оцю властивість *столовитості*. Ось оце головна якість. Якщо ми позбавимо стіл властивості столовитості, то він вже перестає бути столом. Через це стіл не може мати цю якість столовитості і водночас не мати якості столовитості, щоб залишатися столом. Так, можливо зараз він стіл, але

вже через хвилину. Але ми кажемо про один і той же час і про одне й те ж відношення. І ту важливо розуміти, що стіл зелений залишається столом, коли навіть і перестав бути зеленим. Або стіл прозорий залишається бути столом навіть тоді, коли він перестав бути прозорим. Зауважте, що тут саме й іде мова про те, що коли ми кажемо про закон незаперечення –  $A \neq \neg A$ , якраз і говорить про те, що  $A$  не може бути  $A$  і  $\neg A$  водночас, тобто  $A$  – столовитість,  $\neg A$  – колір. Не забуваймо, що  $A$  – столовитість, не може бути водночас нестоловитістю, як  $\neg A$ . І водночас  $\neg A$ , як колір, стіл не може бути водночас і зеленим і не зеленим водночас. Так, він може бути різнокольоровим, але це вже інше поняття. Тому через різноманіття реальності чимало речей може мати більше однієї характеристики, чи більше одної властивості чи якості. Ми можемо сказати, що більш ніж однієї характеристики предмету водночас. Але закон про несуперечність, що коли ми кажемо про якусь одну характеристику, чи одну властивість чи якість. І ось стіл може бути і квадратним, і блакитним водночас, але водночас він не може бути і зеленим і не зеленим, блакитним і неблакитним.

Ми з вами наводили уривок з Євангелії від Івана, коли до Івана Христителя підходили і запитували: «Хто ж ти, щоб дати відповідь тим, хто нас послав? Що ти кажеш про себе самого?», коли питали в Івана Христителя. І зауважте, що тут потрібно було дати відповідь на запитання «Хто ти?» І будь хто, хто визнає, що є різниця між мною та іншою людиною, хто я. Ми завжди визнаємо дію цього закону. Я вже вам розповідав про книгу, про рибу. Якщо ми визнаємо, що книги – це книги, то ми відразу думаємо про книги – вони можуть бути різні: електронні книги, це може бути папірус, це може бути сувій, це може бути груба книга, тонка книга – але всі вони мають властивість книжності. Але ніхто з нас не думає про рибу, коли ми говоримо про книгу. Це доволі просто. Ось коли мова йде про терпимість, про толерантність, релятивізм, ось там є спроба порушити цей закон. Тоді мова йде про те, що всі твердження одночасно правильні. Але ж ми розуміємо, що якщо два взаємозаперечних твердження водночас на одному предметі – вони не можуть водночас бути правдивими. Тобто, якщо я кажу, що я сиджу зараз у своєму офісі у цей день, у це число в цьому році, то твердження, що я не сиджу у своєму офісі – автоматично стає неправильним. Не можуть два взаємозаперечних твердження одночасно бути правдивими. Але позиція релятивізму саме і намагається нам нав'язати цю ідею, що два взаємозаперечних твердження одночасно правдиві, а якщо не заперечують одне одного, то вони і неправдиві водночас. Але будь-хто, то визнає, що позиція нетерпимості протилежна позиції терпимості, або позиція релятивізму протилежна позиції фундаменталізму підтверджує вірогідність основного принципу мислення – закону несуперечності. Іншими словами, той, хто стоїть на позиції терпимості, каже: «Ти не маєш рації, бо ти не стоїш на позиції терпимості» він тим самим говорить, що

закон діє. Коли вам хтось каже, що ви неправі, він уже проводить межу між правильним і неправильним, між правдивим і неправдивим. Ось коли ми розглядаємо будь-який протилежний погляд з будь-якого питання, висловлений чи невисловлений, ми тим самим визнаємо силу й дієвість закону несуперечності. Тобто є неправда і є правда. Є один погляд, є інший. Цей закон відкидає суперечення. Він суперечності оголошує помилкою, і тим самим вимагає несуперечності. Цей закон ще також називають законом тотожності, бо він, по-суті, окреслює коло тотожності. Все, що всередині цього кола – воно тотожне. Воно має оцю якість, коли ми говорили з вами про столи – властивість столовитости, а все, що за межами цього кола, воно не має цієї основної якості. Коли ми з вами говорили про столи, пам'ятаєте, це властивість столовитости. Ось буквально, коло тотожності. І коли ми кажемо про столи, ми розуміємо, ми маємо на увазі стіл, а не щось інше. І правда й неправда – це дві незіставні характеристики висловлювання. Правдиве висловлювання відповідає дійсності, неправдиве – не відповідає. І коли цей закон несуперечності є необхідною передумовою, і так би мовити, неодмінною умовою для функціональності на пряму науки. Висловлювання і його заперечення не можуть бути одночасно правдою. Ми можемо сказати так, що із двох взаємозаперечних висловлювань – одне обов'язково є неправдивим. Так, можливо два є неправдивими, тоді можна шукати якесь третє, яке було б правдивим. Але якщо є твердження і його заперечення – вони не можуть водночас бути правдивими.

Тут я хотів би поставити паузу, точку в роздумах про закон несуперечностей, але надалі ми будемо повертись, часто користуватись ним, спиратись на нього, коли ми показуватимемо правдивість чи неправдивість якихось тверджень.

Якщо ви зможете розібратись, зрозуміти сутність цього закону, вам буде доволі легко знаходити помилки, неправдиві твердження, спроби прирівняти взаємозаперечні твердження. Я пам'ятаю той момент, коли по-іншому почав читати газети, статті, і так легко й дивно було знаходити оці логічні суперечності, коли існує підміна понять, коли А намагаються дорівняти до  $\neg A$  тощо. Порушується класифікація тощо. Це справді дивний світ. Ви, намагаючись знайти обґрунтування своїм християнським віруванням, починаєте перевіряти всі свої переконання, і знаходити щось неправильне, хибне, і в цьому отримуєте насолоду, коли бачите, наскільки світ наш переображається, коли наш світогляд поступово приходить в більше віддзеркалення Божого світогляду.